

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **EEN EINDELOZE BRON VAN BOUWSTENEN.
DE POËZIE VAN MAARTEN VAN DER GRAAFF**

Vluchtautogedichten uit 2013 en *Dood werk* uit 2015 zijn de eerste twee rijke, diverse bundels van Maarten van der Graaff. Hij baarde vanaf het begin opzien met zijn originele, prikkelende poëzie. Gebruiken de meeste dichters taal als middel om een beschrijving, ervaring of iets anders mee te boetseren, voor Van der Graaff lijkt taal het doel, en vormen de onderwerpen van zijn poëzie het middel. In zijn onderwerpen toont hij zich geëngageerd en bevlogen. Het doet me denken aan het werk van H.H. ter Balkt, Sybren Polet en Anneke Brassinga. Toen die laatste vorig jaar de P.C. Hooft-prijs kreeg, schreef *de Volkskrant*: “De liefde voor de onuitputtelijke mogelijkheden van taal in poëzie is ‘de constante van haar werk’, staat in het juryrapport. “Wie gedichten van Brassinga leest, stapt binnen in een geestverruimend heelal van taal.”

Diezelfde uitgangspunten zie ik terug in Van der Graaffs werk. En hoewel het nog veel te vroeg is om Van der Graaff nu al in zo'n illuster rijtje te plaatsen, heeft hij wel degelijk die potentie. Maar aan die

opbouwende kracht gaat eerst een eigen vorm van nihilisme vooraf. In 'Reese en Kit' uit zijn debuut *Vluchtautogedichten* staat bijvoorbeeld dit:

Hier krullen wij nog steeds omheen:
de wereldgod is het niets. Punt.
Hoe kan ik dan aannaaien,
hoe mijzelf serieus nemen?

Niet alleen is in deze poëzie spirituele zingeving afwezig, er is feitelijk nergens sprake van een aangenomen, onbetwiste grondwaarheid. Maar dit nihilisme is bepaald niet pessimistisch of beperkend: als niets tot een hoger of eerzamer doel dient, als niets onbetwist waar is, biedt dat juist vrijheid en onbegrensde mogelijkheden. Geregeld hebben de teksten een activerende stemming en nodigen ze impliciet uit om alle vrijheid en alle mogelijkheden te zoeken. Bijvoorbeeld in de eerste strofe van 'Lijst met rituelen' uit *Dood werk*:

Overgiet een grijze Kadett met cognac.
Ga in de grijze Kadett naar Umbrië.
Stap in Umbrië uit de Kadett.
Begraaf een gedicht van Pasolini
onder een kurkeik of een jeneverbes.

En zo staat er in 'Lijst met handelingen waar ik van hou', uit dezelfde bundel:

Op mijn buik liggen.
In wasbakken plassen.
Uit het raam kijken.

Karmeliet drinken en bij
avondval door een woonwijk lopen.

Enkele regels later volgt dubbelzinnig: "Alles is er klaar voor / maar ik kom niet opdagen." Is dit nu passiviteit of gebruikt hij zijn vrijheid buiten het perspectief om? En in 'Lijst met openbaarstellingen', ook uit *Dood werk*, staat: "Ik maak openbaar dat ik in bed wil blijven / omdat ik gek word van alles om mij heen." Deze vrijheid kan kennelijk soms verlammen.

In beide bundels trekken de gedichten vele stijlen, registers en onderwerpen uit de kast. Immers, alles is mogelijk. *Vluchtautogedichten* laat zich daarin wat subtieler kennen. *Dood werk* opent in

'Lijst met feiten' echter bijna programmatisch en met brede streken:

Dit is de vroege eenentwintigste eeuw
en ik loop naar buiten.
De vorm van mijn bestaan openbaart zich nu
als kruimelige feitelijkheid.
Het is een feit dat ik je schrijf.
Dat de zon opgaat over slooppand en woontoren.
Hoe kan een eeuw zo schel en kankerachtig
aan haar bloei beginnen?
Feit is dat ook ik begonnen ben.

Veel ruimtelijkheid en actualiteit, veel nieuwe wegen die zich aandienen. Niet eens zo opzienbarend, dit stadsuitzicht en dit aankondigen van een begin, maar sterk is wel de tegenstelling tussen de zakelijke, droge notitieachtige regels en de dramatiek die ze oproepen. De originaliteit van deze poëzie zit in de lenige opeenstapeling en opeenvolging van beelden en de voortdurend wisselende schaalgrootte. Het tweede gedicht van *Dood werk* is deels politiek en deels een literair statement, met bijna banale eerste regels: "Ik wil geen cultureel ondernemer zijn / en roep vanaf de koude steen dat ik liefde wil. / Ik ben zzp-er. Ik wil liefde en een vrije kunst." De "koude steen" keert telkens terug als plek voor strafwerk, waar kunst en kunstenaar door de maatschappij naartoe verdoemd zijn, maar waar ook prachtige allianties ontstaan met andere literaire personen (o.a. Hannah van Binsbergen, Matthijs Ponte).

Vluchtautogedichten en *Dood werk* staan duidelijk midden in de wereld waarin we leven. Maar als dat echt de basis van Van der Graaffs werk was, was dat lang niet zo goed geweest: poëzie die begint en eindigt bij engagement, is zelden sterk. Net als bij de eerder genoemde dichters Brassinga, Polet en Ter Balkt lijkt de concentratie in Van der Graaffs werk in eerste instantie te liggen bij de taal als een eindeloze bron van bouwstenen en combinatie-mogelijkheden. Pas daarna blijkt, en dat is net zo belangrijk, wat voor een gebouw die stenen gezamenlijk opleveren. De taal kan en mag alles thematiseren en benoemen, en dat gebeurt doorlopend. Per pagina, per strofe, soms per regel, verschuiven verbale lading en perspectief: van klein ("de schouder van een non aanraken"), beeldend ("Een huis vol muziek") of alledaags ("Ik wacht op de

stoptrein”) tot abstract (“ongeloof in neoconceptuele kunstwerken”) en utopisch (“ontmenselijk jezelf”).

Taal kan en mag in allerlei stijlen geschreven zijn: zakelijk, betogend, bevelend, beschrijvend, stotterend, of juist verhalend – maar nooit neutraal. Zinnen en regels kunnen kort en staccato zijn, maar ook breed en ogenschijnlijk ongestructureerd over de pagina’s uitwaaiëren, vergelijkbaar met het werk van Peter Verhelst. In *Vluchtautogedichten* is de poëzie meestal vrij kort en helder opgebouwd, al vinden we ook daarin het lange gedicht terug. In *Dood werk* staan uitsluitend middellange tot ellenlange gedichten, waarin het onderwerp, de verteltrant, in feite alles telkens kan veranderen. Kortom, alles staat zo in dienst van zo sterk mogelijke poëzie. Slechts een enkele keer staat er een echt expliciet geëngageerde tekst, zoals in ‘Vijfde geklokte gedicht’ in *Dood werk*:

Wat is de situatie in Nederland?
Welke privileges verdrink ik?
Wie zijn mijn slaven
en wat doen zij
wanneer ik gedichten schrijf?
Zal ik ooit anders over ze spreken
dan op deze valse,
hopeloze manier?

Pamfletteksten leveren zelden goede poëzie op. Hoewel het anders kan lijken, is dit geen pamflet. In *Dood werk* is geen sprake van een alwetende of betweterige vertelstem. Integendeel, het lyrische ik weet het zelf vaak ook niet precies. Toch geeft de dichter blijk van een veelzijdig, uitgewerkt en onderbouwd wereldbeeld. Het engagement is in sterke, urgente teksten ingebed.

Van der Graaffs werk wortelt in het postmodernisme. Zo wemelt het van de verwijzingen naar o.m. literatuur, van grote namen (Whitman, Schiller, Goethe) tot eigentijdse namen (Lucas Hüsgen, Frank Keizer, Geert Buelens). Maar ook verwijzingen naar politici (Maxime Verhagen) komen langs, en naar andere elementen uit o.a. religie, geschiedenis, commercie en media. Hoge en lage cultuur staan gelijkwaardig naast elkaar in een vrije vorm, namen en begrippen krijgen, losgemaakt van hun oorspronkelijke context en betekenis, nieuwe betekenis:

O Reese, het is de verveling. De hele wereld is een aantal dingen en onze verhouding tot die dingen is de verveling.

Christus’ grootste geheim was
zijn verveling.
Cultstatus noch lijdensweg
hielp hem de dag dragen.

Het leven is veelzijdig en uitdagend, alles is relatief, maar een leven met duidelijke, persoonlijke waarden en meer eigen inbreng ligt binnen handbereik. Van der Graaff doet meer dan alleen een actuele staat weergeven. In een typisch postmoderne bundel zou de verteller veel apathischer zijn, zou de nadruk liggen op ironie, op geslechte grenzen. Ik wees eerder al op de activerende stemming in deze bundels. Die krijgt soms ook een komische uitwerking:

Met een kapstok loop ik op straat.
Dit is het werk dat ik vandaag verricht.
In de zon, over straat, met een kapstok lopen
is goed werk.
Omdat de mensen gelukkig worden
en opmerkingen maken over mijn kapstok
is het goed dat ik dit werk doe.
Aan het eind van de Lange Nieuwstraat
voel ik hoe warm het hout is geworden.
Welke poëzie wordt gewoon geschreven,
gezongen en doorgegeven
zonder dat wij het merken?

Misschien komt de kortste en meest absurdistische conclusie wel uit ‘Lijst met rituelen’, uit *Dood werk*: “Vernietiging heeft ons gemaakt. / Kom klaar in een pretpark.”

ROEL WEERHEIJM

MAARTEN VAN DER GRAAFF, *Dood werk*, Atlas Contact, Amsterdam, 2015, 62 p; *Vluchtautogedichten*, 2013, 80 p.